

POETIKA KNJIŽEVNOUSMENIH ŽANROVA U CETINSKOJ KRAJINI

Bulić, Antea

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:168908>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

POETIKA USMENOKNJIŽEVNIH ŽANROVA U CETINSKOJ KRAJINI

ANTEA BULIĆ

SPLIT, 2017.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

POETIKA USMENOKNJIŽEVNIH ŽANROVA U CETINSKOJ KRAJINI

Studentica
Antea Bulić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2017. godine

Sadržaj

1.Uvod.....	4
2.Vjerska usmena lirika.....	5
2.1.Prenja	5
Razgovor duše i tila	5
Prosjakova molitva.....	12
Nedilja.....	13
O čoviče pravedniče.....	14
3.Usmene lirske pjesme.....	14
4.Svatovsko pripivavanje u djevojčinu domu	26
4.1.Pripivavanje u mladoženjinu domu.....	30
5.Novela	31
Vadina	32
6.Ojkavice.....	36
6.1.Ženske ojkavice.....	37
6.2.Muške ojkavice	43
7.Pričanja iz života	48
8.Zaključak	50
Rječnik manje poznatih riječi.....	51
Popis kazivača.....	52
Literatura.....	53
Sažetak.....	55
Summary.....	56

1. Uvod

Usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem.¹ Kekez kaže da je u naše vrijeme, gotovo teško i zamišljati izvedbe usmene književnosti. „Kao da vrijedi pravilo: tradicijska se kultura, sa svim svojim pojavnim oblicima, nalazi samo u etnografskoj građi kao znak/ izgled prošlih vremena. Etnolozi i etnografi, usmenoknjiževni teoretici i povjesnici ne dvoje, međutim, da se još mogu među Hrvatima naći znatni oblici i autentičnoga (nepromijenjenoga) narodnog života i običaja i gotovo svih usmenoknjiževnih oblika kako su postojali od davnina. To im je sasvim prirodno i razumljivo jer se, tvrde, narodni život i običaji i sva usmena predaja ne mogu tek tako izbaciti iz uporabe, istisnuti iz života i zamijeniti nekim novim sredstvima prirodne komunikacije.“²

U ovom radu obuhvaćeni su neki od književnouslymenih žanrova Cetinske krajine, među kojima ističemo usmene lirske pjesme, prenja, ojkavice, pripivavanja, novelu i pričanja iz života. Važno je istaknuti koje područje zapravo obuhvaća Cetinska krajina, a u ovom radu najveći će se naglasak dati na poetiku djela iz Sinja i njegove okolice.

Sinjska krajina u srednjem vijeku sačinjavala je jedan od središnjih dijelova hrvatske županije Cetine. Obuhvativši područja oko gornjeg i srednjeg toka rijeke Cetine, ova je županija sa sjeverne strane bila omeđena velikim prirodnim bedemom planinskog lanca Dinare, a sa zapada isto tako Svilajskim lancem. Na sjeveru se ova dva lanca vežu Polačkom visoravni, a na jugu, nešto ispod mjesta – tvrđave Čačvine, nije bilo prirodne granice prema Imotskoj županiji.³ U kršu Dalmatinske zagore pruža se bogato Sinjsko polje kroz koje svojim srednjim tokom protječe rijeka Cetina. Uza sam rub polja, na padinama valovitih brežuljaka smjestila su se sela s raštrkanim zaseocima iza kojih se, kao prirodni zid, dižu lanci dinarskih planina. Od Sinja, centra ovog područja, i naokolo Sinjskog polja pružaju se sela: Glavice, Han, Obrovac, Gala, Otok, Udovičić, Ruda, Grab, Jabuka, Vedrine, Trilj, Čaporice, Gardun, Košute, Turjaci i Brnaze.⁴

¹ Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 133.

² Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., Str. 113.

³ Stulli, Bernard, *Kroz historiju Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 5.

⁴ Gamulin, Jelena, Vidović, Ilda, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 95.

2. Vjerska usmena lirika

Vjersku usmenu liriku čine: molitvene pjesme, prenja, versificirane legende. „Povijesni, arheološki, arhivski i drugi izvori svjedoče da su Hrvati pod utjecajem Rimljana već u VII. st. prihvatili kršćanstvo i europsku kulturu. Po Konstantinu VII. Porfirogenetu, Heraklije je iz Rima doveo svećenike i od njih proizveo biskupe, nadbiskupe, prezbitere i đakone koji su pokrstili Hrvate. Hrvatska vjerska usmena lirika može se pratiti od XIII. st. do naših dana. Te pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkog puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća.“⁵

2.1. Prenja

Prenja su moralno-didaktička stihovana ili prozna nadmetanja, „a poznavale su ih najstarije civilizacije. Didaktička sumerska poezija ogleda se u prenjima *Emeš i Enten*, *Inanna odabira zemljoradnika*, *Pronalazak i posvećenje trnokopa* i dr. Odjek sumerske pjesme *Čovjek i njegov bog* opaža se u biblijskoj knjizi o pravednom Jobu. Sumerka je književnost trajala koliko i Sumerani. Oko 1600. g. pr. Kr. tisućljetna je sumerska civilizacija nestala pod naletom Amorićana. Početci staroegipatske književnosti vezuju se uz Staro kraljevstvo. Procvat je te književnosti bio od 2300. do 2100. g. pr. Kr. Antologijski je primjer staroegipatskog prenja *Razgovor čovjeka i njegove razočarane duše* (oko 2250. g. pr. Kr.). Čovjek se u toj pjesmi razočarao nepravdama i sudbinom te je priželjkivao smrt. Uzalud ga je duša odvrćala. Razočarani je čovjek odabrao smrt.“⁶

Razgovor duše i tila⁷

Vrime zime jedva prošlo

pramaliće biše došlo.

Led se topi na sve strane,

⁵ Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014., str. str. 285.

⁶ Dragić, Marko, *Stolačka katolička usmena lirika*, Stolačko kulturno proljeće, XII, Stolac, 2014., str. 125.-178. Vidi: Dragić, Marko, *Duša tilu besidila: hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.

⁷ Kazivač je Marijan Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci. Njemu je to pričala njegova majka, Jela Sikirica, rođena Čota, 4. listopada 1904. u Čačvini.

voda pere male rane.
Lišće bilo zelenilo,
po dubravom pomolilo.
Pokrilo je sivi kamen,
dalo život, dušu znamen.
U noći se meni zgodi,
kuda trudan, svak ne odi.
A ja trudan vele bija
i mene je san dobija.
Nasloni se da počinen,
san s očiju da otkinen.
Dogodi se u snu meni,
da se od stra' oledeni.
Jer ću bolan ovog puta
razgovora vrlo ljuta.
Di bogatog jednog duša
zove tilo da ga sluša.
Više groba nad njim staše,
mrtva tila dozivaše.

DUŠA:

Ajme tilo, jedno bilo,

kad si sa mnom skoro bilo.

Nisi tilo Boga molit,

nisi tilo posta postit.

Mrtve kosti protresalo,

živim mira nisi dalo.

Kam ti žena plemenita,

u 'no vrime uzorita.

Koja biše lipa stvora,

tebi tužnom razgovora.

Nitko ti se sad ne klanja

nego abroz zvuk otklanja.

Nit' tko tebi kapu skida

Nit' od koga imaš stida.

Nit' tko veli gospodine,

nebeskoga gazde sine.

Razbila se snaga tvoja

kao zrcalo bez tragova.

Pritište te teški kamen,

nisi znala reći amen.

TILO:

Jadna dušo, šta me koriš,

još me više morom moriš.

Već pomози, a ne mrazi,
jer i ti si kriva, pazi.
Bil nam itko pomoć moga,
ja ne želim blaga svoga.
Da se koga uhvatimo,
pa da blago potrošimo,
da se muka izbavimo,
svoje tilo saranimo.

DUŠA:

To je kasno sada govorit
i o tome ljudski zborit.
Od toga je prošlo vreme
o tom valjde zborit nije.
Šta mi nisi govorilo
kad si sluge k sebi zvalo.
Da te dvore, da ti služe,
a ne smiju da te tuže.
U tebi se sržba slila,
a siromah gladom skapa.
Za života dok si bia
ni smrti se ti sitia.
koju kad bi pomislia,

kako bi se sarania.

TILO:

Kako ću to kazivati

kad mi nije dalo znati.

A za to si i ti kriva

jer si sa mnom bila živa.

Što me nisi podučila

na me sržbu izlučila

životu me priključila.

DUŠA:

Ti si tilo bisno bilo,

dosta blaga imalo si,

nikom ništa dalo nisi.

Vratim' si se zatvarao

kako ne bi pomagao.

Nikom ništa nisi dao

život ti je bio zao.

Siromahu nisi dao,

od njegov' glavu okretao.

Crkvu nisi posjećiva

ka' da nisi glava živa,

od ljudskoga roda dična
koju no je služiti vična.
Nit' se Bogu pomolio
nit' Svevišnjem poklonio.
To je za te strano bilo,
sad nek' pati tvoje tilo.
Nisi dao bratu svome
ni čovjeku ubogome.
Zato pati duša tvoja
u mukama bez pokoja.
Žene, sluge ne uživaš
koju pamet otkad imaš.
Svak od tebe abroz krije
jer u tebi duše nije.

Mučiš sada, ti čemerno,
u tom grobu sve studeno.
Znaj da paka' drugi nije
nego di se oganj vije.
I od vika vikovita
i od stvora stvorovita.
Jedna jama preduboka
puna muka i jauka.

Pod tim teškim đavljim jarmom

pribirat ćeš uvik sa mnom.

Na mistu ti od družine

zmiji ljutu gozbu čine.

TILO:

Ti si dušo moja tuga

šta si došla iskat druga.

I nad mojim grobom stojiš

te me mojom tugom koriš.

U besidi sebe pravdaš,

na me zloću svu obaraš.

Tvoja sržba, moji jadi,

vrijeme prošlo, u zavadi.

Nismo mogli skupa hodit',

sebi sreću preporodit'.

Blagost, radost, mudrost, nadu

od sebe smo odgonili.

Našeg puta nismo znali

i zato smo zalutali.

DUŠA:

Na putu je našem trnje,
sami smo ga posijali,
a sad ga ne bi žnjeli.
U trnju mi duša spora,
svaki ubod teška rana.
Zato slušaj šta ti zborim.
Od zemlje si, zemlju dvoriš,
a zemaljski sve govoriš.
Sad kajanju mjesta nema,
kad mislili prije nismo,
šta činimo, šta smo, di smo.

Prosjakova molitva⁸

Pusti mene moja majko mila
da pokažem ja njiova dila.
Njivi su mi dodijali grisi
jer im sindžir oko vrata visi.
Oni neće riči reći,
da se neće mnom priseći.
Mojim tilom izranjenim
mojom krvcom vrlo jakom,
posve im je naopako.

⁸ Isto.

Džudije me jednom muče,
a kršćani svakim danom.
Bog trpiti više neće,
grdimo Ga mi odveće.

Nedilja⁹

Od sve dane braća rade
Od nedilje Boga hvale.
Jedan grešnik ne tijaše,
pa se u lov otimaše,
al' mu vajda ne bijaše.
Nedilja je brate danas,
Bog se Isus rodi za nas.
Proli krvcu čista zlata
Muku podni od Pilata.
Kada Pilat ruke umi,
oće da ga svak razumi.
Reče slugam – vodite ga
te na križu propnite ga.
Propni, propni, svi velidu,
a svi jedno govoridu.

⁹ Isto.

O čoviče pravedniče¹⁰

O čoviče pravedniče

Božji jadni službeniče.

Kad čovika smrtna snađe,

ništa sobom ne ponese,

već skrušena dila svoja

i pravedne bile ruke.

3. Usmene lirske pjesme

Lirska je pjesma skupina umjetnički komponiranih lirskih slika kojima dominira osjećajnost. Te pjesme prate čovjeka od rođenja (uspavanke) pa do smrti (naricaljke). Lirske pjesme su najbrojnija usmenoknjiževna vrsta, a obuhvaćaju vjersku i svjetovnu liriku.¹¹ Mogu se klasificirati na svjetovnu usmenu liriku koju čine:

1. Mitske pjesme.

2. Obredne pjesme: Koledarske. Veseljanje. Jurjevske. Ladarske. Prvosvibanjske. Kraljičke. Dodolske (preporuške). Ivanjske. Vukarske.

3. Posleničke pjesme: Težačke. Kosidbene. Žetelačke. Pastirske. Ribarske. Putničke. Kiridžijske. Napitnice vinske. Pjesme uz žrvanj (zorna).

4. Povijesne pjesme.

5. Ljubavne pjesme: Zagledanje. Ašikovanje (ljubovanje). Zaruke. Svatovske. Poskočice i pjesme uz kolo. Život u braku. Uspavanke, pjesme uz kolijevku i druge pjesme maloj djeci. Pjesma siročeta umrloj majci. Naricaljke (tužbalice). Rodoljubne.

6. Romance.

¹⁰ Isto.

¹¹ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 31.

7. Balade.
8. Šaljive pjesme.
9. Bećarac, ganga, natpjevavanja (dvostihovi).

Vjerska usmena lirika:

1. Adventske i božićne pjesme.
2. Korizmene i uskrzne pjesme.
3. Molitvene usmene pjesme.
4. Prenja.
5. Versificirane legende.
6. Romarske pjesme.¹²

SILO

Da je tava što je Sinjsko polje,
a držak joj cesta do Solina.

Da je brašna što Prolog planina
i da ulja šta rika Cetina.

Al' bi majke pekle uštipaka,
kada dođe na silo momaka.

PUŠENJE

Ako misliš čovik biti
ne uči se lulu piti.

Jer prije ćeš ostariti

¹² Isto, str. 32.

neg ćeš je se ostaviti.

BOŽE TE SAČUVAJ

Bože te sačuvaj: bure, nevire, krive mire, prazne zdile,

od zla svakoga i od vraga paklenoga,

od zla društva i rđava puta,

od nimoći, od gluvoće, od ševoće,

od slipoće, od nemoće.

PISMA O DEMERU ČORIĆU S TIJARICE

Veseli se Demerova majko,

Demer ti je zamirio zlato,

malo dalje Vukasove drage.

Veliko se čudo dogodilo,

Demerovo blago izgorilo,

Šarac kamiš i zemljana lula,

i škrinjica puna čimovica.

TRI STVARI

Poslušajte sve tri stvari ove

Što zapisa Gabriću Jakove

što zapisa sve od prve bote

na katrizi Brzomarka Čote¹³

Poslušajte na glasu težaci

šerluk čine koji su ležaci.

Ko će radit oni će se rani.

Ko će krasti taj će u zlo pasti.

Boga moli svoje polje radi,

nećeš nigda umriti od gladi.

Boga moli, al' ne lezi,

od nedilje ti ne tezi.

A možeš se zgrčiti u trudu,

sujuć' Boga sve ti je zaludu.

Ako nećeš Boga poznavati

tužan bolan nemoj ga sovati.

Jer sovanje opako je dilo

samo vragu može biti milo.¹⁴

KAD KAURI GRAD KLIS POROBIŠE¹⁵

dosta lipa roblja zarobiše:

zarobiše ćercu dizdarevu.

Kad su došli na to sinje more,

umiva se gizdava divojka:

sinu lišce kano žarko sunce!

¹³ Don Marko Čota.

¹⁴ Kazivač pjesama od pjesme „Silo“ do pjesme „Tri stvari“ Marijan je Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci.

¹⁵ Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996., str.148.

A to vidi Šime Latinine
maša joj se rukom u nidarca.
A veli mu gizdava divojka:
„Pri seb' ruke čobanino vlaška!
Nisu dojke za to odgojene,
već za dragog, pašu bosanskoga.“

A veli joj Šime Latinine:
„Vira moja, draga dušo moja,
ja ću prodat bile kule moje,
kupiću te u družine svoje,
odešću te u Mletke bijele,
darovaću t' duždu od Mletaka.“

A ona njemu besidila:
„Nu, delijo, Šime Latinine,
ne prodaji bile kule tvoje,
nit' me kupuj u družine svoje,
jer će za me tri otkupa doći:
jedan otkup od mog babajka;
drugi otkup od mojega ujca,
od mog ujca, brata materina,
treći otkup od dragoga moga ,
moga draga, paše bosanskoga.“

Tako ona tijo govoreći,
al divojki dođe knjiga bila,
od babe joj bila knjiga dođe:
„Ćerce Fate, ne uzdaj se u me
jer te babo otkupit ne more.“

Tako jošter tijo govoreći,
al divojki druga knjiga dođe:
od ujca joj bila knjiga dođe:

„Ćerce Fate, ne uzdaj se u me
jer te ujac otkupit ne more.“
Jošter oni tijo govoreći,
al to ide treća knjiga bila-
od dragoga, paše bosanskoga,
a na ruke Šime Latinina:
„Bogom brate, Šime Latinine,
ako nisi ljubio divojke,
poslaću ti tri tovara blaga
i stolicu od suvog zlata.
Kad se pobro, sastanemo bliže,
mi ćemo se darivati lipše“.

VINO PIJE KRALJU OD BUDIMA¹⁶

a s kraljicom svojom gospojicom.

Vino pije, kraljici govori:

„Kaži pravo, kraljice gospojo,

kaži pravo što ću te pitati,

kaži pravo, tako bila zdravo!

A evo ti tvrdu viru dajem

da ti ništa učiniti neću.“

A veli mu gospoja kraljica:

„Kad me pitaš, kralju gospodaru,

kad me pitaš, kazaću ti pravo,

oću pravo, tako bila zdravo!“

Onda joj kralju govorio:

„Vira moja, kraljice gospojo,

ti s' se dosad triput udavala:

najprije si bila za Milošem,

¹⁶ Isto, str. 151.

pak si poslim za vojvodom Jankom,
a sad si za mnom, od Budima kraljem;
kaži pravo, tako bila zdravo! –
od nas triju kom bi najvolila?“

A ona njemu govorila:

„Tebi, mome kralju od Budima.“

A on joj junak besidio:

„Kaži pravo, tako bila zdravo!

A evo ti tvrdu viru dajem

da ti ništa učiniti neću.“

Kad je ona riči razumila,

onda mu je tijo govorila:

„Vira moja, kralju gospodaru,

ja sam najpri bila za Milošem:

gdi je sopra – tu je dolibaša,

gdi je vojska – tu je arambaša,

gdi je krivica – tu je delibaša;

u Miloša ne bijaše blaga,

nit bijaše nit srebra ni zlata:

što bi za dan na vojski dobio,

za noć bismo on i ja popili.

Kad sam bila za vojvodom Jankom,

u Janka je dosta pusta blaga –

ko i u teb', od Budima kralja;

ja bi tebe i vojvodu Janka

za Miloša muštuluka dala!“

A veli joj kralju gospodaru:

„Moli Boga, kraljice gospojo

da sam tebi tvrdu viru zado;

Ja bi tebe danas pogubio.“

A ona njemu besidila:

„Vira moja, svitla kruno moja,

prava j' srića u cvitu savita,
a druga je u suzam' salita,
a treća je čemerom nalita;
sad promisli, draga kruno moja,
je li pravo da pogubiš mene!“

OJ JEZERO SVE ZELENO¹⁷,

u okolo pomučeno,
a u sridi pozlačeno!
U tom zlatu kolo igra,
sve momaka divojaka,
sve momaka neženjenih,
a djevojak neudatih.
Među njima jedno momče,
jedno momče blidikovče;
pitale ga mlade neve:
„Što si, momče, ublidilo,
blizom dvora drage svoje?“
„Kako neću, i gore ću,
dvori su joj blizom puta,
tuda prođem po sto puta,
a kad ligam i ustajem,
po sto puta ja uzdahnem.“

LIPE LI SU ZADRANKE DIVOJKE¹⁸

Lipe li su Zadranske divojke,
nože nose kano i Kotarke.
Zle u majke kano su Dicmanjke,

¹⁷ Isto, str. 207.

¹⁸ Kazivač pjesama od “Lipe li su Zadranske divojke“ do „Oj divojko, dušo moja“ Marijan je Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci. Čuo ih je od Frane Bijadera, rođenog oko 1915. godine u Jabuci.

ljude tuku kano Bišćanke,
lule grade kano Zelovkinje,
kapu pletu kano Vrličkinje,
žutljikave kano Dovičkinje.
Boležljive kano Otočkinje.
Nadriruče kano Svinjačkinje,
čorape se kano su Ruckinje,
zeljarice kano Vrabačkinje,
duga vrata kano su Grapkinje,
traljavice ka' Bugarinuše,
podruguše ka' Bošnjakuše,
namiguše kano su Čosuše,
Usić praške kano Draganuše,
bili nogu kano Krivodolke,
lulu puše kano su Rožanke,
jačaju se kano Voštanjkinje,
čobanice kano Teričkinje,
piturače kano Vrpoljkinje,
ovce pasu kano Čačvinjkinje,
kozarice kano Velićkinje,
sitno vezu kano Jabučkinje,
a gnjoj gupe kano Vedrinkinje.
Crne gale kao Strmedočke,

prasad pasu kao Budimirke,
bosonoge kano Čaporkinje,
oprat pralo kano su Triljanke,
pivačice kano Gardunkinje,
igračice kano Vojnićkinje.
Ruvarice kao Rakićanke,
ribarice kano Košućanke,
rakovice kano Turjaćanke,
krpu nose kano Brnaškinje.

CURE U SINJSKOJ KRAJINI

Kad san proša kroz selo Glavice,
sve su cure kano gospođice.

Kad san proša kroz selo Brnaze,
sve su cure kano divokoze.

Kad san proša kroz selo Turjake,
sve su cure kano stare bake.

Ti bi reka da su one trule,
naile se surutke i pure.

Kad san proša kroz selo Košute,
sve su cure od piture žute.

Kad san proša kroz selo Vojniće,
sve su cure kano rosno cviće.

Kad san proša kroz selo Čaporice,

sve su cure kano divičice.

Kad san proša kroz selo Ugljane,

sve su cure kose brenovane.

Kad san proša kroz selo Vedrine,

sve su cure ka stare modrine.

Kad san proša kroz selo Jabuku,

vidia san di se četiri tuku.

Kad san proša kroz selo Grabovicu,

vidija san jednu rakavicu.

Kad san proša kroz selo Dovičiće,

sve su cure same nesritnice.

Kad san proša kroz selo Otoku

cure gore negđava u paklu.

Pola Gale, a i pola Hana,

mile, lale, eto ti ih đavle.

SINJ SE VALI

Sinj se vali robom i dućanom,

Brnažani Tripalovim stanjem.

Turjačani konjim i alašom.

Košučani ispod kuće pašom.

Vojnićani kozon i samarom,
a Triljani lađom i pazarom.
Vedrinjani gnjojom i krtolim.
Jabučani konjin i volovim.
A Grabljani ribom i vlakovim,
a Ruđani puron i garbunom.
Dovičani smitljikovim sirkom,
Otočani ječimom jarićem,
a u Gali rodili krumpiri,
mogu biti za pušku balini,
teško Gali jerbo je na vali (hvali),
teže Gljevu di magarad revu.
Bilom Brigu jer se nada snigu,
a Glamoču jer je u zamaču.
Banja Luci jer u turskoj ruci,
Gljev i Gala istoga su roda,
samo šta je Gali malo bliže voda.

BRATAC I SESTRICA

Sunce stalo pa se zagledalo
di brat seku po dernjaku voda,
ne voda je da joj štogod daje,

već je voda da je priprodaje.

OJ DIVOJKO, DUŠO MOJA

Oj divojko, dušo moja,

čim mirišu njidra tvoja?

Čim mirišu da mirišu,

Ne triba ti mirisati,

nit uza me uzdisati.

4. Svatovsko pripivavanje u djevojčinu domu

Kada svatovi dođu pred mladenkinu kuću, vrata su zaključana. Svi ukućani su u kući, a jedan muškarac, najčešće nevjestin brat stoji pred vratima s ključem u rukama. Negdje ga zovu vratar. On pita svatove zašto su došli i šta traže. Svatovi zahtijevaju da im otvori vrata jer putuju iz daleka, umorni su, a traže izgublenu ovcu. On im neće otvoriti dok mu ne plate. Dok djever pregovara s vratarom o iznosu koji treba platiti za otkup, svatovi pjevaju¹⁹:

Domaćine ove kuće sada²⁰

ja te molim da izađe mlada. (muški svati)

Plaćaj brate, ti ne žali novca,

tu je naša zatvorena ovca. (muški svati)

Faljen Isus naš narode mili,

jeste li nam neku²¹ opremili? (ženski svati)

¹⁹ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 446.

²⁰ Kazivač je ovoga pripivavanja Marijan Sikirica, rođen rođen 9. listopada 1940. u Jabuci.

²¹ nevjestu

Faljen Isus naše neke svati

jesu li vas zabolili gnjati? (domaći ženski)

Zeleni se trava i otava

je li naša nevista gotova? (ženski svati)

Ogledalo visilo o gredi

neko naša lipo se uredi. (ženski svati)

Oj divere, daj vrataru para

neka kupi kutiju cigara (muški svati)

Oj divere, daj para mladiću

neka kupi petroleja za sviću. (ženski svati)

Neka naše otvori prozore

di je Ante sidija do zore. (muški svati)

Barjaktare, barjak ti se vije,

a na njem' ni kokoši nije²² (muški svati)

Barjaktaru, mala ti je cina,

a košulja od osan stotina (ženski svati)

Došli su nam gosti ispred kule

dat ćemo im na pijatu pure (domaće ženske)

Oj svatovi veliki i mali,

'misto cure, ženu smo vam dali (domaći muški)

Mili Bože što je ono reći

²²na barjaku su trebale biti čarapa, košulja i kokoš

svi svatovi od neviste veći (muški svati)

Došli su nam naše neke gosti

oko kuće pokupiti kosti (domaće ženske)

Nismo došli kupit' kosti vaše,

već uzeti ono što je naše. (ženski svati)

Ove jenge što su se uznile

il' su lude, il' su se opile (domaće ženske)

Nemojte nam pripivavat ništa

mi smo jenge iz vorašta mista (ženski svati)

Šta ste došle ovde pripivavat,

kupite se, pa ajdete spavat. (domaće ženske)

Prva jenga debela u pasu

kano moja 'šenica u klasu (domaći muški)

Ove cure nisu 'vake bile

doklen nisu rakiju popile (ženski svati)

Nismo došli pit rakiju vašu,

već smo došle pratit seku našu (domaće ženske)

Nismo došli ispijati čaše,

već uzeti ono šta je naše (ženski svati)

Bolje b' bilo da smo išle spavat,

nego vake svate svate pričekavat (domaće ženske)

Jesu l' ovo neke kolegice

šta revaju kano magarice (ženski svati)

Oj ti jengo dugačkoga nosa
dosta mi je tvojega prkosa (domaće ženske)
Ona tamo šta nam pripivava
stida nema kano jedna krava. (ženski svati)
Ova jenga šta je zardala
tri je sala ne bi namazala (domaće ženske)
Šta mi ova pripivava sida
ja je ne bi ni za svoga dida. (ženski svati)
Zbogom seko i sritno ti bilo
pošalji nam divere na silo (domaće ženske)
Neke naša budi nam vesela
kad ti ideš iz ovoga sela (ženski svati)
Seke naša imaš gospodara
križala si ruke kod oltara (domaće ženske)
Procvjetao jorgovan pa visi
neko naša cura više nisi (muški svati)
Strina naša oprostí joj grije
njojva je, više naša nije (domaće ženske)
Zbogom ostaj kućo pociglana
i u tebi majka rasplakana (ženski svati)
Stan'te babe pivat će barabe
ne trošite svoje grlo džabe. (domaće ženske)
Zbogom ostaj kupino i drače

ode neka, niko je ne plače. (muški svati)

Prijatelju, pala nam je rosa

oj divere, mlada ti je bosa (domaći muški)

Ota stara vaša jengijica

iskesila zube ka lisica (domaće ženske)

Nevistice nemoj zaplakati

kad se budeš s majkom rastajati (ženski svati)

4.1. Pripivavanje u mladoženjinu domu

Pjevanjem različitih dvostihova djevojke (jedna grupa pjevačica je u mladoženjinim, a druga u nevjestinim svatovima) prate kako ovaj tako i ostale dijelove svadbenoga ceremonijala. Kada svatovi ulaze u mladoženjino dvorište, na kućnom ih pragu dočeka mladoženjina majka, a ponekad i otac. Mlada prilazi pragu koji je pokriven vunenom vrećom ili bijelim platnom. Mladenka obično otkloni prostirku s praga, klekne na prag, poljubi ga ili prekriži rukom, zatim ljubi ili prekriži dovratnike sa strane, a na kraju prekriži gornji dovratnik. Ponekad svekrva moli i škropi nevjestu blagoslovljenom vodom ili donese rešeto ili sito sa smokvama, orasima, bademima i drugim voćem, slatkišima i žitom čime posipa madenku i ostale svatove. Zatim se mlada ljubi sa svekrvom, svekrom i ostalim ukućanima. Dok mladenka prilazi kući i ljubi sa svekrvom, djevojke pjevaju dvostihove.²³

Veseli se stara majko moja

evo ide iz minica tvoja (muški svati)

Faljen Isus draganovi dvori

svekrvice vrata mi otvori (ženski svati)

²³ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str.447-456.

Nano moja izlazi iz lada

evo tebi nevistica mlada (muški svati)

Ajde neko ti poljubi vrata

to je kuća tvoga milog zlata (ženski svati)

veseli se moja majko stara

vodimo ti kućnog gospodara (muški svati)

Nano moja evo ti nevista

više vridi nega drugi' trista. (ženski svati)

Svekrvice budi mi ko ćeri

ja ću tebi ko svojoj materi. (ženski svati)

5. Novela

Usmene priče obuhvaćaju: bajke, basne, predaje, novele, anegdote, šale i legende.²⁴

Bošković-Stulli Maja kaže da se pripovijetke, predaje, legende i ostale usmene narativne vrste mogu zajednički obuhvatiti imenom priče. Hrvatske se usmene priče razlikuju od susjednih, kao i ostalih europskih, onoliko koliko je uopće u njihovoj naravi da se, čuvajući trajnije strukture, mijenjaju i prilagođuju od kraja do kraja, od jedne sredine do druge. U hrvatskoj se kulturi, pa tako i u pričama, periferno dodiruju i prepleću srednjoeuropske, mediteranske, panonske i balkanske tradicije, te upravo odatle izvire njihov profil i stanovita osebnost. Najznamenitija su prozna vrsta bajke – čudesne, čarobne pripovijetke. Uz bajke „povlaštenom“ se vrstom smatraju i predaje. Temelje se na vjerovanju u istinitost onoga o čemu se kazuje. Kompozicijski i stilski vrlo su jednostavne. Tematski

²⁴ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005., str. 27.

govore o vjerovanju u nadnaravna bića, ili o povijesnim reminiscencijama, ili o podrijetlu pojava i stvari, pa se dijele na mitske, na povijesne i na etiološke.²⁵

Dragić navodi da je novela je priča o običnim ljudima i njihovu životu. Karakterizira je realističan književni pristup. Giovanni Boccaccio (1313-1375) napisao je Dekameron koristeći priče sedam djevojaka i tri mladića koji su 1348. godine pobjegli iz, kugom poharane, Firence. Boccaccio je u pisanoj književnosti afirmirao novelu. U naše vrijeme Hrvati najčešće pripovijedaju didaktične, šaljive i baladne novele.²⁶

Vadina²⁷

Mi dica, često smo se okupljali oko strine Marije da nam priča, a ona je znala sve priče ovoga svita. Strina nije išla u školu, niti je putovala po svitu, priče su dolazile k njoj, uvlačile se u rukave njene bile košulje, i tko zna gdje su sve stanovale njene priče, možda, i u visokim granama murve što tiho cvile po njenoj ponistri. Kad bi mi dica zaželili priču, priča bi tekla bez zastoja kao da se odmotava nit konca sa strinina vrtena. Svi pogledi uprti su prema usnama šćućurene starice sa bilom puti lica ispod crnog šudara, željno čekajući da priča počne.

Danas će vam vaša strina pričati o Vadini, a to je strašna, strašna priča. Ja se svaki put naježim kad pomislim na to nemilo zlo. Evo, ovako je to bilo, a bilo je to davno, davno, to je meni pričala moja baba Norka, kad sam bila dite kao vi sada. Bila ovde u selu lipa cura, ka rumena jabuka, Stanom se zvala. Imala ona prosaca sa svih strana, a najviše iz svoga sela. Ovde u dnu sela bija bogat i naočit momak Zoraja. Oblića on i dan i noć oko Stanine kuće kako bi ona bila njegova družica. Stana za nj nije marila ka ni za crna vraga, krila se na sve strane, samo da ga di ne bi trevila. Zoraja je bio glavvar u selu, imao svoje kolune i stražare, ambare pune šenice i kukuruza, bačve i mijove pune vina i rakije, čeranij otežao pod teretom mesa i slanine, i svake Božje arte što se može poželiti. Dok su drugi ljudi nosili jednu kapicu i od petka i od sveca, Zoraja minja svaki dan novi peškir oko glave, a pripašnjaču kitio anžarima i kremenjačama, lula mu do kolina padala, jedna kesa puna duvana, a druga puna banica.

²⁵ Bošković-Stulli, Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 15-20.

²⁶Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 15.

²⁷ Kazivač ove priče Marijan je Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci. Njemu je to pričala njegova majka, Jela Sikirica, rođena Čota, 4. listopada 1904. u Čačvini.

Nije prošlo puno vremena, Stana se uda za Stipaninu u vri sela, a i Zoraja oženi lipu Anđeliju, koja mu uskoro rodi sina Andriju. Prolazili dani i godine, mali Andrija stasa u naočita momčića. Čuvao on goveda i ostalo blago sa seoskom dicom. Stani u to doba umre Stipanina, koji mu je vrug bija, ne zna se, samo je ubrzo završija. Stana ostade udovica sa nejakim sinom Lukom. Udovicu niko ne voli srist na putu, jer kažu da donosi nesriću i da će onome ko je trevi sve kreniti naopako. Imala je ona jednu kravicu Biserku i tako s mlikon ranila sebe i nejakog sina. Jednom se njezina Biserka, eto tu doli u potoku intrala s kravama malog Andrije, a pošto put biše tisan, a krave bisne, pobodoše se, udarala jedna drugu glavom i rogovima di bi stigla. Biserka turi Andrijinu Rušku priko plota, te bidna krava polomi noge. Zoraja se nakostrušija da će ubiti Stanu.

Mali se Andrija pripa i preniya. Cilo se selo uzbunilo, jedni stali u obranu Stane, a drugi na Zorajinu stranu. I sve bi to dobro prošlo da se mali Andrija uskoro nije ljuto razbolija i umra. Zoraja tugovao za sinom jedincem i sve mislio i danju i noću što bi moglo biti uzrok sinovoj nagloj smrti. Jednom Zoraja reče ženi Anđeliji da je za Andrijinu smrt kriva ona vištičeta Stana.

Dan za danom, cilo selo stalo govoriti da je Stana vištica, da ima zle oči, ka strile nebeske i teško ti se onome koga ona pogleda ravno u oči, veliko će ga zlo snaći.

Stana sve riđe izlazila iz kuće, čamila sama ka jadna kukavica, sa nejakim Lukom uz komin bez vatre i gladna i žedna, ali najteže joj je bilo što su svi u selu u njoj vidili višticu. Jedne zime okrenuše velike kiše, deset dana i deset noći nepristano pada nebeski dažd, munje sivale, gromovi tresli, povodnji nosili drvlje i kamenje, oranice bile zasute žalom i muljem. Kad se voda povukla, nisi moga od žalosti pogledati.

Zoraja, a i ostali u selu, govorili da je svemu tome kriva vištica Stana. Svako malo vrimenta niko bi u selu reka, kako je vidija Stanu kako leti u prvi sumrak. Niki se kleli, na sve na svitu, kako su svojim očima gledali da Stana leti priko Vlake i pravo na Biokovo pod ora, di se vištice svaku večer skupljaju i gole igraju kolo na ledini, sve do svitanja.

Zoraja, sada, čvrsto odluči da Stanu treba ubiti i tako osloboditi selo nevolja, koje ga svako malo vrimenta snalaze. Jedne večeri dok je misečina obasjavala selo, Zoraja naredi svojim pandurima, Mišku i Jakovu, da odu u vri sela u Stane i da ubiju nju i sina joj. Panduri bili milostiva srca, ali moraše izvršiti glavarovu zapovid, jer on nji kruvon rani.

Odoše oni gori u vri sela, nađu Stanu i maloga Luku kako kuvaju kašu u maloj zemljanoj bakrici. Smišljali Miško i Jakov kako ugoditi glavaru, a ne okrvaviti ruke o sirotu Stanu i njezina nejakog sina. Jakov uđe prvi u kuću i kaže Stani, što je i kako naredija Zoraja, te joj predloži da uzme sina i ide što dalje može od našeg sela. Stana uvidi da je vrag odnija šalu, poslušala Jakova, umota Luku u sukanac i po noći ode što je mogla dalje od sela, da je više niko nikad nije čuo ni vidio.

Kad se panduri vratili glavaru, on sav ljut upita: „Di je glava od one zle vištičetine?“ Jakov kaže: „Kad smo došli do vištice, rekli smo joj da poleti, a ona uze dite pod ruku, metlu između nogu, diže se uvis i odleti priko Vlaka“. Zoraja virovaše u Jakovljeve riči, jer se od te večeri, nikad ništa nije čulo za Stanu i njezina sina.

Nije prošlo puno zemana, a selo snađe još veća nevolja. Čim bi sunce zašlo, počela bi neka tutnjava, vitar bi mlatio granama po krovovima, sve se živo sklanjalo i zaključavalo u kuće, a onda kad bi pao mrak, nastalo bi silno klapanje i udaranje sindžirina kao da svi vrazi ovoga svita kolo igraju. Niko nije smio izaći vanka, niki su tili vidit kroz bužu, šta je to, ali se ništa nije moglo vidit, samo se čula silna zvonjava tizi belendžuka, kao da svi kovači udaraju čekićima o nakovanj. Ljudi to čudo neviđeno prozvaše Vadina. To se ponavljalo svaku večer, iz dana u dan, iz miseca u misec. Kad bi prvi svitlaci bacili trag svitla na zemlju, Vadina bi nestala bez traga, kao da je u jamu upala. Čirili ljudi i žene kroz pukotine na vratima i ponistrama, da vide to čudo od kojeg je strepilo celo selo i čamilo u velikom stravu, što će doniti iduća noć, samo bi im velika svitlost zaslipila oči, a lupanje sindžirina zaglušilo uši, od stra bi se ukočenili, zanimili, tresli rukama i glavom, znojili se ka da i je groznica spopala.

Zvonjava i buka vitra počimala sa vri sela od Stanine kuće, sada napuštene i i obrasle kupinom i dračom, a završavala u zoru isto u vri sela. Svi su govorili da je to Stanino maslo i da je to njezina osveta. Stari su ljudi kazivali, da ti povapireni duhovi imaju želju da posvršavaju neke nedovršene poslove, ali u tom svom bisu se vraćaju na početak i tako nikad kraja njiovoj osveti. Dica od velikog stra nisu smili viriti kroz pukotine, već se zamotavala u sukance, a na glavu navlačili pletene kape da manje čuju tu vraziju trku.

Trajalo to dugo vrimenta, momci nisu smili ići na silo curama, veliki stra skonča sve živo, lica se naerila od stra, oči iskolačile ka kapula, noge oduzele. Žene po svu noć molile Boga i prebirale kronicu, nisu se nadali živi jutra dočekati. Bilo u selu kršni momaka, ka od planine odvaljeni, ali niko nije smio izaći vanka kad sunce zađe. Jedne večeri najjača čovičina u selu, niki Pesina, oстане vanka s puškom i s punom torbom badžane, čekati Vadinu. A ta

Pesina bija jak, Bože dragi, ka od šale bi uvatija kobilu za noge, pribacio priko leđa i s njom priko rike.

Svi s velikom znatiželjom iščekivali, što će se dogoditi? I, eto čim se snoćalo, poče klapanje i udaranje željeza i kamena, reka bi, sve đava odnese. Kad bi Pesina začuo zvonjavu u svojoj blizini, puca bi u tom pravcu, a ni sam nije znao u što puca i tako cilu ubogu noć, bum tamo, bum vamo, do iznemoglosti. U zoru zvonjava i jurnjava postajala tiša. U osvit novoga dana Pesina ispali poslidnu čauru koju je imao, to biše na vratima stare zapuštene Stanine kuće. Pesina tada ositi da je neka nova snaga ušla u njega, rukama lomio hrastove kao mladice granja, pod njim se zemlja tresla i ugibala, jednom je rukom vukao puna volovska kola natovarena pićom, nosija na dlanovima vace za gradnju kuća svoji komšija, sam dizao kamene nadvratnike. Svi se čudom čudili njegovoj novoj snazi. Mnogi otvoreno govorili da dobro i zlo idu jedno s drugim pod ruku. Drago im bilo gledati tako snažna čovika, a opet dobro znali da to nije s Božje strane. Naveliko se govorilo da je to snaga od vampira Vadine. Poneki se sklanjali od njega, misleći šta bi se moglo dogoditi, ako se zli duh Vadine u njemu odriši i ne bude moga njin vladat.

Ta, Pesina, kažu, živija je sto i pedeset godina. Kad je doša Pesini sudnji dan i kad ga je Bog pozvao sebi, nije on umra ka ostali svit na postelji, već sideć na katrizi i pušeći lulu. Nije on umra ni od kakve bolesti, već od starosti, niko u selu ne pamti da je kogod živija tako dugo ka Pesina. Ne mogaše Pesinu nosit u groblje ka ostale ljude, jer on biše težak ka mazija, jedva ga naturiše na volovska kola i otraše pokopat. Sve žene u selu morale žaliti za Pesinom i nabrajati šta je dobro učinija za selo. Pesinu pokopaše na sredini groblja i na njega navale veliki kamen kojeg ne može ni deset ljudi s polugama pomaknuti.

Eto i danas je taj veliki kamen na sredini našeg groblja i svak na njega pogleda iz daleka i baci piljak. Ljudi misle da bi se Pesina jednog dana mogao povampiriti, a ti vampiri piju u noći toliko ljudske krvi koliko su za života pili vina, a Pesina je, kažu svaki dan pija cilo maštalo vina. Svi se nadaju da se Pesina neće nikad povampiriti, ali opreza nikad dosta, jer zlo nikad ne spava.

6. Ojkavice

Nazivima *treskavica* i *vojkavica* označuje narod Sinjske krajine vokalne oblike u kojima se obavezno pojavljuje osebujni triler, izveden punim glasom na slogu *voj* ili *hoj*. Taj vrlo brzi i komplicirani triler, treskanje glasom, često sličići vibratu. Izvodi ga pojedinac pjevač solo, ili, češće, uz pratnju drugoga glasa koji leži na duljem pratećem tonu. Nazivom *treskavica* označuju taj vokalni oblik u Potravlju, Suvaču, Lučanima, Turjacima i Biteliću. U selima Grab, Otok i Bajagić zovu ga *treskovica*. U selima Glavice i Radošić treskavicu zovu *vojkavica*, isto u Grabu i Jabuci kraj Trilja. Za oblik treskavice što je redovito izvode muškarcī postoji i naziv *muška treskavica*. Sam naziv treskavica pretežno je oznaka muške treskavice, a *vojkavica* ženske treskavice. Samo treskanje poznato je pod nazivom *ojkanje*.²⁸

1. Ja malena u brdu kod koza,
moj se lola na motoru voza.²⁹
2. Pitaju me di baraba spava,
u konobi među bačvama.
3. U mog ćaće bogato je stanje,
sve na pivcuotra u mlinicu.
4. Ja malena, suknjica šarena,
svaka šara po jednog bečara.
5. Di san tila tu san sila,
al se nisan osladila.
6. Neću majko u Ogorje živa,
nema vode, izgorišecriva.
7. Ovce moje stojte mi u toru,
evo dragog, ide na motoru.
8. Sveti Jure kamena zvonika,

²⁸ Bezić, Jerko, *Muzički folklor Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 176.

²⁹ Kazivač ovih trinaest ojkavica jest Stipe Bulić, rođen 1. kolovoza 1972. u Ogorju. Kao dijete ih je čuo od starijih seljana.

Ogorju si i ponos i dika.

9. Kad baraba uz barabu piva,
Svilaja se Mosoru oziva.

10. Čuvaj me se curice malena,
rebra su mi žicon okrpljena.

11. Ubilo me, majku mu njegovu,
za Svetoga Antu na Prugovu.

12. Lako ti je poznat Ogoranca,
puši lulu i goni magarca.

13. Udala se mala u Ogorje,
sa Svilaje gledat će more.

6.1. Ženske ojkavice³⁰

Ženska dvoglasna treskavica pjeva se čvršće sazdanim formama. Prvi glas počinje, *goni* čitav stih. Zatim drugi glas *privati* i *pomaže*, dok prvi na tonu stalne visine – na završnom tonu, kao isprekidana pratnja zajedno s drugim otpjeva prvu polovinu stiha. Treskanje u ženskih treskavica nije tako dugo niti su pojedini tonovi oštrije istaknuti kao što su to u muškoj treskavici gdje pjevač, zaista, kao da treska njima.³¹

1. Lolo moja ajde se oženi,

ja ne mogu čekati jeseni.

2. Dođi dragi makar bio petak,

nije naše ljubavi početak.

3. Cviće moje i ja bi te brala,

nemam dragog kome bi te dala.

³⁰ Kazivač ojkavica od 1 do 68 jest Marijan Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci. Čuo ih je po dernecima i od starijih seljana.

³¹ Bezić, Jerko, *Muzički folklor Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 177-180.

4. Ja ne pivan da me kogod čuje,

već da moje srce ne tuguje.

5. Jabuka je selo u dva reda,

iz daleka ka varoš izgleda.

6. Oj Vedrine morat ću vas slikat,

ne mogu vas zaboravit nigda.

7. Lolo moja ne bi tvoja bila,

da me čuva policija cila.

8. U Vrpolje ne bi se udala,

u Turjake išla bi i sama.

9. Padaj kišo samo ne po putu,

eto moga zlata u kaputu.

10. Maramica svilena pa šuška,

moj dragane ubila te puška.

11. Ostavi me diko i ne žali me,

ako možeš i zaboravi me.

12. Da san tica i da iman krila,

svakog časa sa dragin bi bila.

13. Mlad me prosi za stara me daju,

volila bi da me ukopaju.

14. Kolegice tvoj me lola uze,

na ti rubac pa obriši suze.

15. Kolegice skupa drugujemo

i za jednim lolom tujemo.

16. Baci dragi jabuku u more,
kad potoni doću ti u dvore.

17. Ja malena, a moj lola veći
kad me ljubi on se mora sleći.

18. Sinoć kasno čitala san novine
da je dragi upa u spirine.

19. Crne oči ne vidile raja,
dosta ste mi dale uzdisaja.

20. Lolo moja i budalo moja
ti se nadaš da ću biti tvoja.

21. Neću nono di je puno braće,
ko će đavlin okrpiti gaće.

22. Neću nono poći za jedinka,
dva divera, to je moja dika.

23. Ljubi dragi, ne žali me mladu,
ni moji me ne žale na radu.

24. Iđe Božić, iđu jadi moji,
neće lola kod kuće da stoji.

25. Mene moja naučila mati
plesti, vesti i ašikovati.

26. Gospe moja Velika iz Sinja,
daj mi lolu ne daj berekina.

27.Cviće vene kad se ne zaliva,

lice grubi kad dragi ne ljubi.

28.Igrala bi, ali neman s kime,

žen' se dragi došlo ti je vrime.

29.Onaj momak što po kolu šeće

nikada se oženiti neće.

30.Sedan zvizda na nebu je manje,

svadili se ja i moje janje.

31.Moj dragane redi kosu svoju,

dabogda ti spavala uz moju.

32.Uzmi dragi jorgan, ja ću deku,

pa ćemo se valjati na meku.

33.Ja ljubica, a moj lola trava,

oće trava s ljubicon da spava.

34. Reci dragi majci da ne laje,

daleko je do moje udaje.

35.Srce mi se u ljubavi kupa,

za tri dana ne čujen da lupa.

36.Da se oči kupuju za pare,

ja bi sebi kupila garave.

37.Ljubi dragi s večeri kad oćeš,

ja ću tebi u zoru kad pođeš.

38.Širi mi se moje kolo malo,

da si veće ne bi mi valjalo.

39.Sunce žarko sađi doli niže,

diko moja dođi k meni bliže.

40.Poljubi me moja mila diko,

samo pazi da ne vidi niko.

41.Ajde dragi, sve selo obađi,

u subotu kod mene se nađi.

42.Da san muško pa da iman kapu,

ja bi curu poljubila svaku.

43.Moj me dragi iza vrata zove,

ja ga poznan, opet pitan ko je?

44.Moj se dragi vali da je gazda,

u drugoga na nadnici vazda.

45.Udala se obikla se nisan,

oj Jabuko,jadna li san.

46.Oj komšijo svoga pasa veži,

da na moga barabu ne reži.

47.Cviće moje izili te voli,

kad te nisan darovala loli.

48.Kuni majko nisi ga rodila,

ja ne mogu jer san ga volila.

49.Imam dragog ja u selu svome,

pa šta ću ga tražit u drugome.

50.Ja se svome obećala loli,

dok san bila u osnovnoj školi.

51.Jadan ti je kome buden žena,

gorit će mu kuća bez plamena.

52.Misečina čekala vedrine,

a ja lolu četiri godine.

53. Moje srce kucalo pa stalo,

sjetilo se koga je imalo.

54.Srce moje u ljubavi orno,

uvik ljubi, nikad zadovoljno.

55.Ja curica, majka udovica,

dolaze nam skupa obojica.

56.Moj bi doša, al nema miseca,

pomrčina pa se boji zeca.

57.Moj se dragi na me naljutio,

što mi drugi ovce povratio.

58.Crna kosa i oči zelene,

to je majko rođeno za mene.

59.Piši dragi il brzojavi,

šta je bilo od naše ljubavi.

60.Dodji dragi i povedi brata,

starija mi sestra neudata.

61.Dodji dragi da te vidi mati,

želi znati, kog će zetom zvati.

62.Moj dragane nemoj se ponosit,
konj potkovan može i obosit.

63.Moj dragane, sviđaš mi se majci,
staroj ženi, kako ne bi meni.

64.Moj dragane, to se ne isplati,
s majkom stati, s tobom ljubovati.

65.Moj je dragi bio i nema ga,
moje srce ne zaboravlja ga.

66.Ako dragi ne znaš milovati,
poljubi me pa ćeš onda znati.

67.Ja pijana, nisan pila vina,
opija me dragi poljupcima.

68.Moj dragane, našla san ti manu,
šta ću kriti, ne znaš poljubiti.

6.2. Muške ojkavice

Dvoglasnu mušku treskavicu započinje prvi glas kratkim uvodnim *oj* nakon čega *goni* kad pjeva silabični recitativni dio ispred treskanja i *vojka* kad podržava dugo izdržani ton za vrijeme dok drugi pjevač iznad njega *trese*. Naziv *treskavica* za mušku treskavicu i *vojkavica* za žensku treskavicu javlja se nešto češće, vjerojatno stoga što u muškom treskanju redovito nalazimo dulje i oštrije treskanje nego u ženskim treskavicama. U dvoglasnim muškim

treskavicama ponajviše u prvom, ali često tek u drugom ili nekom daljem deseteračkom stihu prvi pjevač produljuje deveti i deseti slog.³²

1. Pijem pivo, jel ti ženo krivo,
pijem svoje, ne za novce tvoje.

2. Veni mala, venija san i ja,
kad je drugi tebi dolazija.

3. Mala mi se po zlu putu dala,
na mome je kolinu zaspala.

4. Da se mala poljubiti dade,
ne bi krupe tukle vinograde.

5. Pada kiša rosulja,
na divojci košulja.

6. Šta su danas izumile mlade,
one side, a svekrve rade.

7. Pivaj brale pa neka se ori,
ko je tužan nek se razgovori.

8. Sedan dana i sedannoćiju,
ljubin curu garavih očiju.

9. Sve mi cure rodice i prije,
a moja se ni rodila nije.

10. Vidi moje kako mi se mota,
pravo mi je ostavit grijota.

³² Isto, str.180-185.

11.Cure male sve se moje zvale,
s majkom stale, sa mnonnoćivale.

12.Moj kolega svašta se događa,
tvoja žena moju dicu rađa.

13.Na Svetog Ivana u Grabu
bit će cura za svaku barabu.

14.Da znaš majko kako ti je sinu,
teška srca ide u tuđinu.

15.Volin tebi zapivati gangu
neg zaplesat valcer ili tango.

16.Zorom su me pratile zvizdice,
kad san iša od svoje curice.

17.Da mi nije matere i žene,
ne bi bilo barabe ka mene.

18.Šalji striče dolare sinovcu,
nema cura u našem novcu.

19.O moj ćaća pitaj svoje žene,
kad mislite oženiti mene.

20.Cure mi se dopala pri svići,
dabogda me zapalo u srići.

21.Kad se cura puderom obili,
misli jedna da se svakon mili.

22.Vidit će se curino poštenje,

kada dođe dite na krštenje.

23. Žali Bože moji opanaka,
što raskida, tražećdivojaka.

24. Stari starče, šta će ti divojče,
neka mi je, nek mi kosti grije.

25. Alaj volim curo oči tvoje,
još da su ti garave ka moje.

26. Šta se meni barabi događa,
ja se ženin, mater dicu rađa.

27. Oj curice materina mala,
bi li mi se poljubit dala.

28. Volin malu, voli ona mene,
volimo se, trave mi zelene.

29. Ne ženi me ćaćino imanje,
nego moje šale i pivanje.

30. Rodi majka još jednoga sina,
neće biti taki berekina.

31. Dok je mene i moga sinovca,
nećeš mala ići za udovca.

32. Moj kolega sad je moda taka,
žena mužu zapovida svaka.

33. Ja san tebe zamiria mala,
na Cetini kad si noge prala.

34.Danas Jakov, sutra Sveta Ana,

ta su oba od luksuza dana.

35.Mala moja vučija te tare,

prodaj ćaću pa kupi magare.

36.Nemoj mala kazivat 'ko je

bilo lice poljubija tvoje.

37.Oj curice, akoš biti moja,

ima para, kupit ćemo loja.

38.Di god koja ledina u gaju,

male moje pleća se poznaju.

39.Obolila i ne može dalje,

ajte po nju i nosite tralje.

40.Noćas mi se događa šteta,

utekla mi žena iz kreveta.

41.Koliko san popio vinjaka,

mogao san kupit teretnjaka.

42.Alaj smo se sastali bećari,

šta ni jedan za kuću ne mari?³³

³³ Kazivač ojkavica od 1-42 jest Marijan Sikirica, rođen rođen 9. listopada 1940. u Jabuci.

7. Pričanja iz života³⁴

Anegdota je kratka priča koja najčešće na šaljiv način kazuje o određenim osobama. U anegdotama je humorističan i satiričan ton. Strukturom i tematikom bliska je nekim pričanjima iz života i šalama.³⁵

Bošković-Stulli kaže da najuspješnija pričanja nastaju u trenucima spontanih razgovora, kad istraživač, ako je slučajno prisutan, ne može ni da ih bilježi ni da ih snima, jednostavno stoga što nije za to pripremljen i što bi svojom eventualnom intervencijom razorio pričanje.³⁶

Pričanja o životu izraščuju, dakle, iz razgovora, prijelazi su stupnjeviti, moguća obilježja književne izražajnosti variraju od slučaja do slučaja. Pa ipak, ne može se izbjeći pitanje: gdje počinje pričanje? Pričanje počinje tamo gdje se izvještaj o nekoj zgodi oblikuje u radnju, gdje poprima makar i jednostavnu strukturu, gdje pripovjedač nastoji slušatelje zabaviti i zaokupiti; priča se izdiže iz razgovora kao formalizirana jedinica, kojoj razgovor čini neposredan kontekst.³⁷

Prije se u vučijama nosila voda. I išlo se i po petnaest kilometara po vodu. Ljudi s brda su išli na rijeku i zato se baba i udala za dida jer je on živija uz rijeku, a ona je bila iz brdskoga kraja, jer se sva roba prala na rijeci i sve se nosilo na rijeku i kad bi se ubilo svinje onda bi se tamo ispirala criva i vukla se voda uzbrdo, i šta misliš kako je bilo gori uz Čačvinu iznit vučiju vode? I eto, mi vama i danas to prepričavamo, baba je govorila da joj je bija dobar dida i da se najvažnije bilo poštivat u braku. A baba je uvijek žalila kad je već rodila šest sinova, zašto i sedmo dite nije moglo bit muško, nego je rodila žensko, didovu sestru, moju tetku Lucu.

³⁴ Kazivačica priča iz života jest Marija Bulić, rođena Sikirica, 12. veljače 1974. u Sinju. Ovo joj je kazivala njena baka, Jela Sikirica, rođ. Čota, 4. listopada 1094. u Čačvini. Prva je priča iz života moje prabake Jele u kojoj govori zašto se udala za mog pradjeda, druga je o jednom običaju za Sv. Mihovila, koji se na poseban način slavi u Trilju, mjestu gdje je odrasla moja majka te treća priča govori o još jednom starom običaju.

³⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 465.

³⁶ Bošković-Stulli Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984., str. 345.

³⁷Isto, str. 342.

Običaj je za svetog Mijovila bija da se cure srede, da tad idu jer se cure zamiraju, šetaju momci i cure i onda se cure zamiraju, odnosno momci odabiru sebi ženu svog života, a u čast toga koju odaberu, poklanjaju joj grotulju, a to je lanac od konopa na koji su nanizani orasi u ljusci i koja se cura vrati s grotuljon kući, znači da je zamirena; da je neko odabra.

Baba Jela imala je puno sestara, i njena sestra Mara čuvala je ovce i njeni su je iz daljine zvali da dođe, da je doša momak po nju, kojeg ona prethodno nit je vidila nit je čula. Doša momak da se uda za njega, doša je umaknit. I vikali su joj: „Goni kući ovce, došli su po tebe za umaknit te“. I ona je došla kući i tad ga je prvi put vidila i otišla sa njim, umakla se. Kasnije su se vinčali, i eto, taki je običaj bija.

Sad ću ti ispričat kako su se Čubelki zapalila drva. Ima san pet godina, uzeo šibice iz kuće, ja i Nediljko, on je ima četiri godine i eto ti, bila suva drva, mi išli kresnit i onda kad je buknilo aj ća. Izgorilo sve za deset minuta. Za kaznu san mora ić čuvat krave nedilju dana. I kupit galebina po putu.³⁸

³⁸ Kazivačica svih pričanja iz života je Marija Bulić rođena Sikirica, 12. veljače 1974. godine u Sinju, osim zadnjega pričanja iz života, čiji je kazivač Stipe Bulić rođen 1. kolovoza 1972. godine.

8. Zaključak

Usmena književnost kao umjetnina oblikovana u jeziku, predmet je izučavanja znanosti o književnosti. Ona dakle jednako kao i pisana književnost i njihov jezik pripada filologiji kao znanstvenoj disciplini, kako to navodi Josip Kekez, koji još navodi da povezanost usmene književnosti s njezinim nazivom proizlazi iz poetičkih osobina: motivsko-tematskog izbora i jezične realizacije iz ukupnosti jezičnoga sustava. Također, svaki je jezični sustav (*langue*) neiscrpljiv brojem svojih realizacija (*parole*), što znači da je svaka tvorevina individualna i istodobno poetički specifična.

Cetinska krajina dakako ima posebnu poetiku usmenoknjiževnih žanrova koji su jedinstveni, autentični i raznoliki. U ovom radu navedeni su neki od tih žanrova, a ono što se može odmah uočiti jest postojanje zaista velikog broja zapisa te velika želja za očuvanjem tradicije i narodnoga blaga.

Kada govorimo primjerice o kratkim pjesmama (dvostihovima), možemo reći da je toiznimno bogata vrsta tekstova u maloj literarnoj lirskoj formi – *deseteračkim dvostihovima* te da tematizira cjelokupni narodni život i običaje, piše Stipe Botica koji navodi da su lirske pak pjesme općenito najveća i najznačajnija vrsta narodnoga stvaralaštva i tradicijske kulture, a glavno je obilježje lirskoga u tome da se sve zbiva u iznimno profiliranom *duševnom okružju/situaciji*. Pojedinačna duševnost, kad se primjereno izrazi, lako postaje zajednička i općeprihvaćena. Lirske narodne pjesme, u pravilu, nemaju naslove, već se naslovom najčešće imenuje prvi stih. U usmenim pjesmama nalazimo brojne motive: iz prošlosti, vladare, važne povijesne osobe, upoznajemo sela Sinjske krajine, prezimena, običaje, osobitosti ljudi toga kraja. U velikom broju pjesama, ali i ostalih žanrova koriste se turcizmi jer su i prije bili sastavni dio života i govora naroda.

Kada naposljetku govorimo o anegdotama i pričanjima iz života, Bošković-Stulli kaže kako pripovjedač opisuje svoje putovanje, trudi se da oblikuje priču, da je učini napetom, služi se paralelizmima u jezičnom izražavanju, odgađa poantu.

Usmena je književnost kao takva važan dio hrvatske kulturne tradicije, u njoj su sadržani jezik, običaji, kultura, sve ono i materijalno i nematerijalno iz naroda, a što je nastalo u narodu.

Rječnik manje poznatih riječi

ašikovati – ljubovati

belendžuk – čelični prsten ugrađen u zid

gnjati – gležnjevi

izminica – zamjena

krtola – krumpir, gomolj

samar – drveno sedlo

sindžir – lanac, okovi

sukanac – ručno rađeni vuneni pokrivač

vučije – spremnici za vodu

Popis kazivača:

Bulić, Marija, rođena Sikirica, 12. veljače 1974. godine u Sinju

Bulić, Stipe, rođen 1.kolovoza 1972. godine u Ogorju

Sikirica, Marijan, rođen 9.listopada 1940. godine u Jabuci

Literatura

1. Bezić, Jerko, *Muzički folklor Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
2. Bošković-Stulli Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
3. Bošković-Stulli Maja, *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
4. Bošković-Stulli Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
5. Botica, Stipe: *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
6. Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
7. Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
8. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
9. Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 285-300.
10. Dragić, Marko, *Stolačka katolička usmena lirika*, Stolačko kulturno proljeće, XII, Stolac, 2014., str. 125.-178.
11. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
12. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 31.
13. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005., str. 27.
14. Dragić, Marko, *Duša tilu besidila: hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.
15. Dragić, Marko, *Tuj tunja, tu jabuka: hrvatske lirske narodne pjesme iz Rame*, Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1995.
16. Gamulin, Jelena, Vidović, Ilda, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.

17. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
18. Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
19. Stulli, Bernard, *Kroz historiju Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.

Sažetak

Kultura hrvatskoga naroda zbroj je svih materijalnih, duhovnih i socijalnih dobara koja su se tokom vremena skupila u njemu. U ovom radu daje se pregled nekoliko književnouslymenih žanrova koji su karakteristični za područje Cetinske krajine, no ipak će naglasak biti na Sinjskoj krajini, a ne cjelokupnoj Cetinskoj krajini. Iako je obuhvaćen samo jedan dio toga izuzetno velikog područja, uočava se da je bogatstvo i raznolikost usmenih žanrova velika i zanimljiva. Među njima ističemo vjersku usmenu liriku i prenja koja imaju veliki značaj za ovo religiozno područje koje ima i bogatu vjersku tradiciju, usmene lirske pjesme kojima se ne zna broj i motivi koji se provlače kroz te pjesme, bilo da su ljubavni, misaoni, rodoljubni, povijesni i slično. Ono što još čini okosnicu poetike Sinjske krajine jesu i ojkavice (muške i ženske), kao i običaji (neki od običaja za vjenčanje spomenuti su u ovom radu) te pjesme i nadmetanja u stihovima (pripivavanja). Ono što se zapravo najvjernije čuva i pamti priče su i anegdote iz svakodnevnoga života, a naravno, tome pridonosi zanimljivost, autentičnost i uvjerljivost onoga koji priča.

Ključne riječi: Sinjska krajina, usmenoknjiževni žanrovi, lirske usmene pjesme, raznolikost žanrova, tradicijska kultura

The poetics of genres of oral literature in the Cetinska krajina region

Summary

The culture of Croatian people is a sum of all material, spiritual and social goods which were accumulated through time. In this paper, an overview is given on a number of genres of oral literature which are characteristic for the region known as Cetinska krajina, but nevertheless the emphasis will be on the area of Sinjska krajina, and not the whole of Cetinska krajina. Eventhough only a part of this large area is included, the richness and diversity of this genres of oral literature are large and interesting. Amongst the many genres, we would like to point out religious poetry and contrasts which are very significant for the whole of this religious region, countless lyric poems and myths that they are laced with, whether they be love poems, reflexive, historical, etc. What else makes the framework of the poetics of Sinjska krajina are ojkavice (male and female) and customs (some of the wedding customs are mentioned in this paper), songs and competition in lyrics (pripivavanje). The best preserved and remembered forms are stories and anecdotes from everyday life and, of course, what contributes a lot to their appeal is how intriguing, authentic and convincing the storyteller is.

Keywords: Sinj region, genres of oral literature, lyrical oral poems, diversity of genres, the traditional culture